

HIV/AIDS Riskini Artıran Cinsel Davranışlar

Risky Sexual Behavior in HIV/AIDS

Levent Kıyılıoğlu, Ali Dönmez

Öz

Cinsel ilişkiler bireyin yaşamında ve gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak güvenli olmayan yollardan girilen cinsel ilişkiler HIV gibi enfeksiyonlara yol açabilmektedir. Bu çalışmanın amacı HIV/AIDS riskini artıran cinsel davranışların gözden geçirilmesidir. HIV enfeksiyonu ve AIDS hastalık riskini artıran bu cinsel davranışlar: anal ilişki, tek gecelik cinsel ilişki, kondom kullanılmadan girilen cinsel ilişki, kendinden yaşça büyük birisiyle cinsel ilişkiye girme, aynı dönemde birden fazla kişiyle cinsel ilişkiye girme, ilişki öncesi ya da sırasında alkol ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanma, küçük yaşta cinsel ilişkiye başlama olarak belirtilmiştir. İlişkiye girilen kişi sayısının artması, özellikle de aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girme ve tek gecelik ilişkiler HIV enfeksiyonunun bulaşma olasılığını artırdığından, HIV/AIDS riskinden uzak kalmanın en etkili yöntemi cinsel geçmişleri bilinen partnerlerin yalnızca birbirleriyle ilişkiye girmeleri ve düzenli kondom kullanmalarıdır.

Anahtar sözcükler: HIV/AIDS, cinsel davranış, risk.

Abstract

Sexual relations hold an important place in the life and development of the individual. However, it can cause health risks such as HIV infection without done the necessary protective measures. The purpose of this study is to review sexual behaviors which increase HIV infection and AIDS risk. This sexual behavior expressed as: anal sex, one-night stand, sex without condoms, sex with older persons, concurrent sexual relationships, using alcohol and illegal drugs before or during intercourse, and starting sex at an early age. Because HIV is likely to rise in accordance with the increase in the number of people the person had sexual intercourse, especially concurrent sexual behavior and one-night stand, the most effective way to stay away from HIV/AIDS risk is to have sexual intercourse only with stable partners who know each other's sexual history and use condoms regularly.

Key words: HIV/AIDS, sexual behavior, risk.

RİSK, çağdaş toplumlarda önemli bir konu olup birçok bilim dalının ilgisini çekmiştir. Bu bilimlere mühendislik, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve işletmeyi örnek olarak verebiliriz. Risk sıklıkla tehlike, kayıp, zarar ya da tehdit olarak anlaşıldığı gibi (Zinn 2008), olasılıkları bilinen gelecekteki olayların sonucuna bağlı olarak alınan bir karar durumu olarak da tanımlanmıştır (Lopes 1987). Çoğu zaman olasılıklar hakkındaki bilgimizin kesin olmadığı, bazen bilgimizin çok iyi (örneğin yarınki hava durumu olasılığı gibi), diğer zamanlarda ise oldukça kötü olduğu belirtilmiştir (aylar öncesinden evlenme töreninin kapalı ya da açık alanda yapılma olasılığı gibi). Olasılık bilgimiz hatalı ya da tamamen eksik olduğunda, kararların belirsizlik ortamında alındığı vurgulanır (Lopes 1987).

Sağlık açısından ise risk kelimesi yaygın olarak tehlike ile eşanlamalı kullanılmıştır (Peterson ve Wilkinson 2008). Risk anlatımı, sağlığı geliştirme kampanyalarının önemli bir bileşeni olarak harekete geçmiş, insanları sigarayı bırakma, alkol tüketimini azaltma, dengeli beslenme, güvenli cinsel ilişkiye girme konularında kaygılandırmak için çaba harcanmış ve risk tehlike ile kolayca birleştirilip vurgulanmıştır. Sigara ve alkolü sürekli kullanma, dengesiz beslenme ve güvenli olmayan yollardan cinsel ilişkiye girme (kondomsuz seks vb.) gibi riskli davranışları sürekli yapma, sağlık açısından geri dñnüřü olmayan hastalık ve kazalarla ilişkili olup, yaşamın tehlikeye girmesi anlamına gelmektedir (Peterson ve Wilkinson 2008).

Cinsel ilişkiler ise bireyin yaşamında ve gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak güvenli olmayan yollardan girilen cinsel ilişkiler HIV (Human Immunodeficiency Virus-İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü) gibi enfeksiyonlara yol açabilir. HIV insan bağışıklık sisteminde bozulmaya yol açarak vücudu fırsatçı enfeksiyonlara karşı savunmasız bırakır ve zaman içerisinde AIDS'in (Acquired Immune Deficiency Syndrome-Kazanılmış Bağışıklık Yetmezliği Hastalığı) gelişmesine yol açabilir. Konu ile ilişkili olarak Kıyılıoğlu ve Dönmez (2016) "HIV/AIDS'e yol açabilecek riskli cinsel davranışla ilişkili etmenler" başlıklı çalışmalarında, riskli cinsel davranışla ilişkili olduğu, riskli cinsel davranışı açıkladığı, arttırdığı ya da davranış değişikliği yolu ile enfeksiyondan korunma olanağı sunduğu iddia edilen bazı psiko-sosyal ve kültürel etmenleri gözden geirmiflerdir. Bu çalışmada ise HIV/AIDS riskini arttıran cinsel davranışlar tek tek gözden geçirilerek, riskli cinsel davranışlarla ilgili genel bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. HIV/AIDS riskini arttıran bu davranışlar literatürde: Anal ilişki, aynı dönemde birden fazla kişi ile ilişkiye girme, tek gecelik cinsel ilişki, ilişkiden önce ve ilişki sırasında alkol ve diğer uyurturucu maddeleri kullanma, kondom kullanılmadan girilen ilişki, kendinden yaşça büyük birisiyle ilişkiye girme ve küçük yaşta cinselliğe başlama olarak belirtilmişlerdir (Stulhofer ve ark. 2009).

HIV/AIDS Riskini Arttıran Cinsel Davranışlar

Anal İlişki

Eşcinseller arasındaki anal ilişkiye kıyasla, karşıt cinseller (heteroseksüeller) arasındaki anal ilişki daha az araştırılmıştır (Roye ve ark. 2013). ABD'de yapılan bir çalışmada (Gorbach ve ark. 2009) vajinal ilişkiye girmemiş erkeklerin anal ilişkiye girme oranı, vajinal ilişkiye girmiş olanlardan anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Benzer şekilde, vajinal bakire kadınların anal ilişkiye girme oranının da, bakire olmayanlardan daha düşük olduğu görölmüştür. Karşıt cinsel anal ilişkide kadın her zaman alıcı konumda olduğundan, kadına HIV ve diğer enfeksiyonların bulaşma riskinin etkin konumdaki bireye bulaşma riskinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Ibanez ve ark. 2010). Enfeksiyon açısından oldukça tehlikeli olmasına karşın, gençlerin çoğunun karşıt cinsel anal ilişkinin taşıdığı HIV riskinin önemini anlayamadıkları ortaya konulmuştur (Baldwin ve Baldwin 2000, Roye ve ark. 2013).

Karşıt cinsel kadınların eşcinsel erkeklerden daha fazla anal ilişki yolu ile ilişkiye girdikleri belirlenmiştir. ABD'de ulusal düzeyde yapılan bir çalışmada Halperin (akt. Calsyn ve ark. 2013), yetişkin erkeklerin %1-1.5'inin edilgen alıcı olarak anal ilişkiye girmelerine karşın, aynı ülkedeki kadınların yaklaşık olarak %5'inin bu tür ilişkiye girdiğini ortaya koymuştur. Bu kadar yaygın olmasına karşın birçok çalışmada karşıt cinseller

arasındaki anal ilişkide kondom kullanım oranının çok düşük olduğu gösterilmiştir (Baldwin ve Baldwin 2000, Tian ve ark. 2008, Carter ve ark. 2010, McBride ve Fortenberry 2010, Calsyn ve ark. 2013, Roye ve ark. 2013). Vajinal ilişkideki düzenli kondom kullanımının, kondomun anal ilişkide kullanımını tahmin eden en önemli değişkenlerden birisi olduğu (Tian ve ark. 2008) belirlenmiştir. Bu tarz ilişkide kondom kullanmamanın diğer önemli nedenleri arasında “ilişkiye girilen kişinin güvenilir olduğuna inanma” ve “anal ilişki yoluyla hamileliğin mümkün olmaması” gösterilmiştir (Civic 2000).

Çalışmalar anal ilişki ile bazı değişkenler arasında anlamlı bağlantılar bulmuşlardır. Bazı çalışmalar anal ilişkiyi daha fazla cinsel eylemde bulunma ve korunmasız vajinal ilişki ile bağlantılı bulurlarken (Tian ve ark. 2008, Ibanez ve ark. 2010), bazıları anal ilişkiyi daha genç yaşta olma ve çift cinsiyetlilikle ilişkili bulmuşlardır (Calsyn ve ark. 2013). Cinsel heyecan arama düzeyleri yüksek olan erkeklerin anal ilişkiyi arzulamalarına karşın, anal ilişkiye genellikle ilişkiye giren kadınların karar verdikleri belirlenmiştir (Gaither ve Sellbom 2003).

Anal ilişki, anal ilişkiyi tercih edenler tarafından nasıl algılandığına dair bazı çalışmalar bulunmaktadır. Kadınlar üzerinde Güney Afrika’da yapılan bir araştırmada anal ilişki çoğu kez bir cinsel zorlama biçimi, ancak aynı zamanda cinsel zevk aracı olarak görülmüştür (Stadler ve ark. 2007). Puerto Rico’da yapılan nitel bir çalışmada ise bazı kadınlar erkek sevgililerini cinsel açıdan tatmin etmek için anal ilişkiye girdiklerini belirtmişler, erkeklerden sevgililerini tatmin etmek için bu tarz ilişkiye girdiklerini belirten ise olmamıştır (Carter ve ark. 2010). Aynı araştırmada, anal ilişkiden kaçınma nedeni olarak zevk alamama ve acı duyma gösterilmişken, anal ilişki cinsel zevk ve ciddi ilişkilerde yakınlık göstergesi olarak betimlenmiştir (Carter ve ark. 2010). Türk toplumunda ise anal ilişki yaygın biçimde “ters ilişki” olarak adlandırılmaktadır. Görüldüğü üzere HIV enfeksiyonu açısından son derece riskli olmasına karşın, karşıt cinseller arasında anal ilişki oldukça yaygındır.

Aynı Dönemde Birden Fazla Kişi İle İlişkiye Girme

Aynı dönemde, yani aynı zaman aralığında birden fazla kişiyle cinsel ilişkiye girme (concurrent seks), bu yolla hastalık bulaşma riskinin yüksekliği nedeniyle cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılımını artırmaktadır. Bir erkek aynı dönemde birden fazla kişi ile ilişkiye giren iki kadınla ilişkiye girer ve bunlardan birinden cinsel yolla kendisine bir hastalık bulaşırsa, bu hastalığı diğer kadına da bulaştırabilir (Kirby 2011). Diğer taraftan, eğer bu erkek ikinci kadınla cinsel ilişkiye girmeden önce birincisiyle ilişkisini sonlandırır (sıralı ilişki) ve daha sonra ikinci ilişkiye girdiği kadından kendisine enfeksiyon bulaşırsa, ilk kadınla cinsel ilişkisi bitmiş olduğundan hastalığı ona bulaştırma riski olmayacaktır (Kirby 2011). Böylelikle de cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların yayılımı yavaşlamış olacaktır.

Aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girmenin riski, özellikle HIV gibi kesin tedavisi olmayan öldürücü enfeksiyonlarda oldukça büyüktür. Çünkü HIV bulaşmasını izleyen ilk haftalarda kandaki virüs düzeyinin yüksek olduğu ve bu yüksek enfeksiyon düzeyinin, kendisine HIV bulaşmış kişilerin enfeksiyonu başkalarına bulaştırmasını kolaylaştıracağı hesaplanmıştır (Kirby 2011). Birkaç hafta sonrasında ise kandaki virüs oranı düşmekte ve yıllarca virüs düşük düzeyde seyredeceğinden virüsün cinsel yolla bulaşma riskinin de düşeceği, ancak AIDS belirtileri başlamadan önce, yani son

dönemde kandaki virüs oranının yeniden yükseleceği, böylelikle de bulaşma olasılığının artacağı belirlenmiştir (Kirby 2011). Bir matematiksel modele göre (Eaton ve ark. 2011), aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girenlerin toplam nüfustaki oranını %10'dan %11'e çıkarmanın, bölgesel HIV yaygınlık oranını %3'den %7'ye yükselttiği hesaplanmıştır. Aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girenlerin oranını %12'ye çıkartmak ise bu oranı %11'lere taşıyacaktır. Değişik çalışmalarda (Rosenberg ve ark. 1999, Manhart ve ark. 2002) aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girme ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyon riski arasında anlamlı ve olumlu yönde ilişkiler bulunmuştur.

Araştırmalarda kadınlarla karşılaştırıldığında aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girme eğiliminin erkeklerde daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Örneğin 18-39 yaşları arasındaki ABD'den katılımcılar üzerinde yapılan bir çalışmada (Manhart ve ark. 2002) erkeklerin %21'i aynı dönemde birden fazla kişi ile ilişkiye girerlerken, kadınlarda bu oranın %12 gibi daha düşük bir oranda kaldığı görülmüştür.

Erkek ve kadınların bu tür cinsel davranışlara girmelerine yol açan etmenlerince farklı olduğu görülmektedir. Örneğin ABD'de yaşayan Güney Amerika kökenli ergenlerle yapılan bir çalışmada (Doheby ve ark. 2007), erkeklerin aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girme olasılığını artıran etmenler arasında sınıf ortalamasının altında bir okul başarısı ve göçmen nesil olma daha etkili bulunmuşken, kadınlarda ileri yaş ve yasa dışı uyuşturucu madde kullanımının daha önemli olduğu belirlenmiştir. ABD'de Afrika kökenli Amerikan erkekleri arasında yapılan bir araştırmada ise (Nunn ve ark. 2011) erkekler bu tarz cinsel ilişkiye temel neden olarak "eş ve sevgilerine güvenmemeyi" göstermişlerdir. Kısacası aynı dönemde birden fazla kişiyle ilişkiye girmeye daha çok erkeklerin istekli oldukları ve bu tarz ilişkilerin HIV yayılımını daha hızlı artırdığı ortaya konulmuştur. Bu hızlı enfeksiyon yayılımı özellikle HIV'in ilk bulaştığı dönemde ve AIDS evresinde tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır.

Tek Gecelik İlişki, Geçici Cinsel Davranış

Tek gecelik ilişki, cinsel birleşmenin ötesine gitmeyen ilişki olarak tanımlanmış (Campbell 2008), temel olarak cinsel haz ile güdülenmiş (Johnson ve ark. 2012) ve son 50 yıl içerisinde bilimsel çalışma alanı olarak kabul görmüştür (Claxton ve Dulmen 2013). Feminizm sonrası ve liberal görüş temelinde erkek ve kadınların cinsel bağlamda özgürleştiiği, karşılıklı olarak birbirlerini istemeleri ve güvenli cinsel ilişkiye girmeleri koşulu ile istedikleri herkesle kısa süreli ve geçici cinsel ilişkiye girme özgürlüklerinin bulunduğu varsayılmıştır (Farvid 2010). Örneğin İsveç'te yapılan ve 1989-2003 yıllarını kapsayan bir çalışmada, belirtilen yıllar arasında HIV/AIDS ile ilişkili riskli cinsel davranışta artış görülmüş, geçici cinsel eylemlere yönelik tutumların ise daha hoşgörülü hale geldiği belirlenmiştir (Herlitz ve Ramstedt 2005). Batı toplumlarında geçici cinsel ilişkilerin bir sonucu olarak evlilik ve diğer derin bağlanmaların gecikmekte olduğu (Shulman ve Connolly 2013), ancak geleneksel ve karşılıklı bağımlı kültürlerde romantik eş seçimi öncesinde farklı ilişkileri deneme fırsatının oldukça kısıtlı olabildiği bildirilmiştir (Mayseless ve Keren 2014).

Öte yandan gençlik dönemi psikolojik kimliğin oluştuğu, özgür yaşamın benimsendiği ve bireylerin kendi sınırlarını sınıadığı bir dönem olarak tanımlanmış, cinsel gücün sınanması ve farklı cinsel deneyimlerin yaşanması da gençlik döneminin özelliklerinden sayılmıştır (Christianson ve ark. 2003). Cinsel yaşantısı hiç bilinmeyen ya da iyi bilin-

meyen kişilerle korunmasız cinsel ilişkiye girme olasılığının yükselmesi nedeniyle de HIV gibi ölümcül virüslerin cinsel yol ile bulaşması kolaylaşmaktadır.

Ergenlerle yapılan bir araştırmada (Manning ve ark. 2006), kısa süreli ve geçici cinsel ilişkiye girenlerin üçte birinin, ilişkilerinin geleneksel sevgili ilişkisine dönüşeceği umut ve beklentisini taşıdıkları, erkeklerin kadınlara kıyasla bu tarz ilişkilere daha fazla eğilimli oldukları gösterilmiştir. Yetişkinliğin başlangıç dönemindeki gençlerle yapılan bir çalışmada (Claxton ve Dulmen 2013) gündelik geçici cinsel ilişkiler bazı kişilik özellikleriyle, dinsel ve kişisel değerlerle ve alkol kullanımı ile ilişkili bulunmuştur. Bu çalışmada, heyecan arama, dürtüsellik gibi bazı kişilik özelliklerinin ve alkol kullanımının kısa süreli cinsel ilişkiye girme eğilimini artırdığı görülmüşken, güçlü dinsel değerlerin geçici cinsel ilişkileri azaltabileceği vurgulanmıştır (Claxton ve Dulmen 2013). Anlaşıldığı üzere Batı toplumlarında oldukça yaygın olan bu ilişki tarzı heyecan arama ve dürtüsellik gibi bazı kişilik özellikleriyle ilişkilendirilmekte, alkol kullanımı ile artmakta ve toplum tarafından da kabul görmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanımı

Literatürde alkol ile ilgili oldukça çok çalışmanın bulunmasına karşın, yasa dışı uyuşturucu madde kullanımının HIV/AIDS riskini ne şekilde artırdığına ilişkin çalışmalara yeterince rastlanmamaktadır. Diğer taraftan, farklı uyuşturucu maddelerin davranış ve riskli cinsel davranış üzerinde farklı etkilerinin olduğuna yönelik önemli bulgular elde edilmiştir. Örneğin alkol ve esrarın farklı fizyolojik ve davranışsal sonuçları nedeniyle birbirinden farklı maddeler olduğu, HIV/AIDS riski ile aynı ilişki örüntüsünü göstermediği belirlenmiştir (Bryan ve ark. 2012).

Konu ile ilişkili diğer çalışmalar ise şöyle sıralanabilir. ABD'de cinsel olarak etkin ergenlerle yapılan bir çalışmada (Howard ve Wang 2004) sigara içme, kokain ve yapışkan uçucu madde kullanma daha fazla korunmasız cinsel ilişkiye girme ve daha fazla kişi ile cinsellikle ilişkili bulunurken, esrar kullanımının yalnızca daha fazla kişi ile cinsellikle bağlantılı olduğu görülmüştür. Buna karşılık ABD'de genç yetişkinlerle yapılan bir çalışmada (Patrick ve ark. 2012) esrar ve diğer uyuşturucu madde kullanımının birden fazla kişi ile ilişkiye girmeye ek olarak, daha az kondom kullanımı ile de bağlantılı olduğu belirlenirken, esrar kullanımının daha sert uyuşturucu yani damar içi uyuşturucu madde kullanımı ile de ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı ülkede esrar ve alkolün her ikisini de kullanan genç yetişkinlerle yapılan bir araştırmada (Simons ve ark. 2010), esrar kullanımının daha yüksek olasılıkla korunmasız cinsel ilişkiye girme ile de bağlantısı tespit edilmiştir. Yine ABD'de gençler üzerinde yapılan ve uyuşturucu madde kullanımının zaman içerisindeki değişimini araştıran boylamsal bir çalışma sonucunda (Staton ve ark. 1999), erken yaşlarda alkol ve esrarı fazla kullanmanın genç yetişkinlik döneminde artan madde kullanımı ve riskli cinsel davranış ile ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Des Jarlais ve arkadaşları (2013) uyuşturucu madde kullanımının HIV riskini artırmakta olduğunu, damar içi uyuşturucu madde kullanan kişilerin aynı şırıngayı birden fazla kişiye uygulamaları yolu ile şırıngalardaki enfeksiyonun bulaşabileceğini belirlemiştir. Bu nedenle bazı batılı ülkelerde damar içi uyuşturucu madde kullananlara yönelik şırınga değişim programları uygulanmaktadır. Şırınga değişim programları, damar içi uyuşturucu madde kullanıcılarının şırıngalarını mikropsuz olanlarla değiştirerek temiz şırıngaya erişimini kolaylaştırmayı hedeflemekte, böylece şırıngaların ortak kullanımı azaltılarak HIV ve hepatit gibi tehlikeli enfeksiyonların yayılımı azaltılmaya çalışılmak-

tadır (Des Jarlais ve ark. 2013). ABD’de şırınga değişim programına katılan damar içi uyuşturucu madde kullanıcılarıyla yapılan bir çalışmada (Bogart ve ark. 2005), katılımcıların önemli bir bölümünün cinsel açıdan etkin oldukları, vajinal, oral ve anal ilişkilerinde düzensiz kondom kullandıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınların önemli bir kısmının para karşılığı cinsel ilişkiye girdikleri, kadın ve erkeklerin yüksek oranlarda anal ilişkiye girdikleri tespit edilmiştir (Bogart ve ark. 2005).

Araştırmalar, yasa dışı uyuşturucu madde kullanımının HIV/AIDS riskini artıran bir diğer cinsel davranış olan erken yaşta cinsel ilişkiye başlama ile bağlantısını ortaya çıkarmıştır. Avrupa’nın dokuz ülkesinde yaşayan gençlerle yapılan bir çalışmada (Bellis ve ark. 2008), 16 yaşından önce alkol, esrar, kokain ve ekstazi kullanımının, çalışmanın yapıldığı tüm ülkelerde 16 yaşından önce cinselliğe başlama ile ilişkili olduğu, cinsel ilişkiye başlama ve uyuşturucu madde kullanımı arasındaki ilişkinin ise özellikle kadınlar arasında daha yüksek olduğu görülmüştür (Bellis ve ark. 2008). Diğer bir çalışmada (Staton ve ark. 1999), uyuşturucu maddeyi sık kullanan kadın katılımcıların cinsel etkinliğe 14, uyuşturucu maddeyi bir defa deneyen kadınların 15, uyuşturucudan tamamen kaçınan ve hayatlarının hiçbir döneminde kullanmayan kadınların ise 16 yaşında cinsel etkinliğe başladıkları gösterilmiştir. Görüldüğü üzere yasa dışı uyuşturucu madde kullanımının ergenlik döneminde cinsel ilişkiye başlama yaşını anlamlı olarak düşürebildiği, kondom kullanımını önemli ölçüde azalttığı, sonuç olarak ise HIV/AIDS riskini artırdığı ortaya çıkarılmıştır. HIV/AIDS riskini artıran bir diğer davranış ise ilişki öncesi ve esnasında alkol kullanımıdır.

Alkol Kullanımı

Türkiye ve çoğu ülkede yasal uyuşturucu madde olan alkol dünya genelinde oldukça yaygın olarak kullanılmakta, HIV/AIDS riski ile de yakından ilişkilendirilmektedir. ABD’nin alkolün yaygın tüketildiği ülkelerden birisi olduğu ve ülkedeki üniversite öğrencilerinin yaklaşık %40’ının yoğun alkol tükettiği bildirilmiştir (Gilmore ve ark. 2013). Dünya Sağlık örgütüne göre (Sher ve ark. 2012), dünya üzerindeki yaklaşık iki milyar insan alkol tüketmekte olup bu kişilerin 76 milyonundan fazlası alkol bağımlısıdır. Alkol kullanımının biliş, davranış ve duyuşu düzenleyen merkezi sinir sistemi üzerinde değişik etkilere yol açtığı bildirilmiştir (Sher ve ark. 2012). Alkolün akut (şiddetli) etkileri: 1) olumlu güçlendirici etkileri (cinsel uyarılma gibi), 2) olumsuz güçlendirici etkileri (kaygı azalması gibi), 3) cezalandırıcı etkileri (depresyon gibi) şeklinde sıralanabilir. Alkolün süregen etkisi ise bilişsel tahribat biçiminde ortaya çıkabilmektedir (Sher ve ark. 2012).

Birçok çalışma, alkol bağımlılığının HIV/AIDS riskini artırdığını göstermiştir (Thompson ve ark. 2005, Aicken ve ark. 2010, Bryant ve ark. 2010, Orchowski ve Barnett 2012, Gilmore ve ark. 2013). Araştırmaların bazılarında alkol günlük ve kısa süreli ilişki sıklığı, bazılarında ise daha az kondom kullanımı ile ilişkili bulunmuştur. ABD’de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Bersamin ve ark. 2012), eğlence ve davetlere katılımla alkolle ilişkili cinsel davranış arasında olumlu ve güçlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir deyişle, eğlence ve davetlere katılanların daha fazla alkol tükettikleri bildirilmiştir. Deneysel bir çalışmada ise (Cho ve Span 2010) genç kadın ve erkekler arasında alkol kullanımı ve cinsel davranış bağlantısına ilişkin belirgin farklılıklar bulunmuştur. Alkol kullanmış olan ve alkol kullandığını düşünen genç kadınlar daha fazla, erkeklerse daha az cinsel ilişkiye girme niyeti göstermişlerdir (Cho ve Span 2010).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan ve sekiz ülkeyi kapsayan bir proje (WHO 2005), alkol kullanımının belirli türlerden cinsel eylemlerle ilişkili olduğunu iddia etmiş, alkol etkisi altında girilen korunmasız cinsel ilişkiler, anal ilişkiler, grup seks, gündelik-geçici cinsel davranışlar ve suç sayılan davranışlar arasında olumlu ilişkiler belirlemiştir. Diğer bir deyişle, alkol etkisiyle girilen cinsel ilişkilerin suç davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Belarus, Rusya, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde alkol kullanımıyla erken yaşta cinselliğe başlama arasında olumlu bir ilişki bulunmuş, alkol kullanan ergen ve gençlerin daha erken yaşlarda cinselliğe bağladığı ortaya çıkmıştır. Meksika ve Romanya gibi ülkelerde alkol çoğunlukla cinselliği uyarıcı, erkeksiliğin bir sembolü, bir gevşeme, eğlenme, toplumsallaşma ve iletişim yeteneklerini geliştirme aracı olarak görülmektedir (WHO 2005). Diğer taraftan, alkolün karşı cinse yaklaşmayı kolaylaştırıcı bir araç olarak da kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. Örneğin Rusya ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde alkol kullanımının kadınların cinsel olarak kötüye kullanımını artırdığı, kadınları istemedikleri hamilelikler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklarla karşı karşıya bıraktığı bildirilmiştir (WHO 2005).

Araştırmacılar, alkol kullanma ile HIV/AIDS riski arasındaki ilişkiden bir nedensellik çıkarsaması yapmış olmalarına karşın, bu ilişki değişik biçimlerde açıklanmıştır (Cooper 2006). Örneğin bir kişinin heyecan arama gereksinimini doyumak için hem alkol içebileceği hem de riskli cinsel davranışlarda bulunabileceği iddia edilmiştir (Cooper 2006). Bu iddiayı destekleyen bir tarama çalışmasında (Shuper ve ark. 2010) alkol kullanımı ile HIV riski arasında nedensel bir ilişkiye işaret eden yeterli kanıt bulunamamıştır. Özetle cinsel uyarılmaya neden olabilen alkol kullanımı dünyanın birçok bölgesinde toplumsallaşma aracı olarak görülüp yaygın olarak tüketilmektedir. Diğer taraftan alkol erken yaşlarda cinselliğe başlama, kondomsuz ilişkiye girme, tek gecelik ilişkiler ve suç davranışları gibi risk davranışlarıyla da bağlantılı bir davranıştır.

Kondom Kullanmaksızın Cinsel İlişkiye Girme

Cinsel ilişkide kondom düzenli olarak kullanıldığında HIV gibi tehlikeli virüslerin bulaşma olasılığı büyük oranda azalmaktadır. Çalışmalarda üniversite öğrencilerinin cinsel ilişkilerinde kondomu düşük oranlarda ve düzensiz kullanmaları nedeniyle HIV/AIDS riskinin tehdidi altında oldukları belirlenmiştir. ABD'de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Civic 2000), katılımcıların yarısı ilişkilerinin ilk ayında düzenli kondom kullandıklarını belirtmelerine karşın, ilişkilerinin son ayında düzenli kondom kullandıklarını belirtenlerin oranı %34'e düşmüştür. Benzer bir sonuç Slovak üniversite öğrencileri üzerinde de (Kalina ve ark. 2009) elde edilmiş, düzensiz kondom kullanımının en sık bildirilen HIV/AIDS riskini artıran cinsel davranışlardan birisi olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin ilişkiye girdikleri kişinin güvenilir olup olmadığını öznal bir biçimde değerlendirdikleri ve istenmeyen hamileliği önlemede yeterince önlem aldıklarına inandıkları, böylelikle de kondom kullanımını azalttıkları belirlenmiştir (Civic 2000). Ancak cinsel ilişkiye giren bireylerin hepsi bir kişi ile ilişkiye girmediklerinden, ilişkiye girilen kişiye güvenmenin kondom kullanmaktan vazgeçmek için yeterli bir neden olmadığı savunulmuştur (Gullette ve Lyons 2005).

Bazı Afrika ülkelerinde ve batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda, bireylerin düzenli eş ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha az kondom kullandıkları, geçici-gündelik ilişkilerinde ise kondomu daha fazla kullandıkları belirlenmiştir. Nijerya'da yapılan bir çalışmada (Messersmith ve ark. 2000) erkeklerin, kondomu en çok seks işçileriyle olan

ilişkilerde kullandıkları, geçici-gündelik ilişkilerinde kondomu düzensiz kullandıkları, düzenli eşleriyle olan ilişkilerinde ise düşük düzeyde kondom kullandıkları ortaya konulmuştur. Aynı çalışmada erkek katılımcılar, geçici gündelik ilişkilerinde kondom kullanmalarının temel nedeni olarak istenmeyen hamileliklerden korunmayı göstermişlerdir (Messersmith ve ark. 2000). Kamerunlu gençler üzerinde yapılan bir çalışmada ise (Meekers ve Klein 2002) benzer biçimde kondom kullanımının günlük-geçici eşlerle girilen ilişkilerde, düzenli eşlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer biçimde Madagaskarlı gençler üzerinde yapılan bir çalışmada ise (Meekers ve ark. 2006), cinsel olarak etkin gençlerin yalnızca üçte birinin yaşamı boyunca kondom kullandıkları ve kullanım oranının düzenli ilişki yaşadıkları eşlerle karşılaştırıldığında, kısa süreli-geçici ilişkilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. ABD’de yapılan çalışmalarla da benzer sonuçlar bulunmuş, erkeklerin kısa süreli ve geçici ilişkilerinde, düzenli eşleri ile girdikleri ilişkilerinde olduğundan daha yüksek oranda kondom kullandıkları belirlenmiştir (Long ve ark. 2013, Tucker ve ark. 2013).

Kondom kullanmaya yönelik olumlu tutumların (Engquist ve ark. 1999, Stulhofer ve ark. 2007, Tucker ve ark. 2013), ilk cinsel ilişkide kondom kullanmanın (Stulhofer ve ark. 2007, Long ve ark. 2013) ve kondom kullanma öz-yeterliğinin (Meekers ve Klein 2002, Coleman ve Ball 2009, French ve Holland 2013) düzenli kondom kullanmayı önemli ölçüde tahmin ettiği yönünde bulgular elde edilmiştir. Başka bir çalışmada ise HIV’e yakalanma ile ilgili kişisel risk algısı yüksek olan ve anababaları tarafından kondom kullanmaları konusunda desteklendiğini düşünen gençlerin daha yüksek oranda kondom kullandıkları bulunmuştur (Meekers ve Klein 2002). Kondomu doğru kullanma konusunda öz-yeterliği yüksek olan erkek katılımcıların ise (Crosby ve ark. 2008) kondomu doğru kullanma konusundaki hata ve sorun bildirimlerinin daha düşük olduğu, daha az sorun bildirdikleri belirlenmiştir. Kondom kullanımının cinsel uyarılma ile ilişkili olduğu ve bu durumun kondomu eksik kullanma ile sonuçlanabileceği ileri sürülmüştür (Graham ve ark. 2011). ABD’de yapılan bir çalışmada, cinsel uyarılma eşiği yüksek olan erkek katılımcıların kondomu ilişki başladıktan sonra takma olasılıkları, kolay uyarılanlarla kıyaslandıklarında daha yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada, orgazma ulaşmada sorun yaşayanların cinsellik bitmeden kondomu çıkarma olasılıklarının da daha yüksek olduğu görülmüştür (Graham ve ark. 2011).

Özetle ilişkilerde düzenli kondom kullanımı HIV/AIDS’i önlemede en önemli araçlardan birisidir. Bireyler güvenli olduklarına inandıkları kişiler ile girdikleri ilişkilerde kondom kullanımını önemli ölçüde azaltmakta ya da düzensiz kondom kullanmakta, buna karşın riskli olduklarını düşündükleri kişilerle ilişkilerinde ise daha fazla kondom kullanmaktadırlar. Benzer şekilde, zaman içerisinde bireyler ilişkiye girdikleri kişilerin güvenli olduklarını öznel olarak düşünmekte ve ilişkilerinde kondom kullanımını azaltabilmektedirler. Kondom kullanma öz-yeterliği, kondoma yönelik olumlu tutumlar ve ilk ilişkide kondom kullanma ise bireylerin düzenli kondom kullanımını önemli ölçüde tahmin etmektedir.

Küçük Yaşta Cinselliğe Başlama

Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda ergen gençlerin cinsel ilişkilere başlaması için yeterli gelişime 16–18 yaşları arasında ulaştıkları değerlendirilmektedir (Parkes ve ark. 2014). Konu ile ilişkili araştırmaların çoğunluğunda ilk cinsel ilişkiye “16 yaşından önce” girme, cinsel ilişkiye erken başlama olarak tanımlanmıştır (Masatu ve ark. 2009,

Madkour ve ark. 2010, Makenzius ve Larsson 2013, Gyimah ve ark. 2014). Ancak bazı araştırmacılar erken cinselliğe başlamayı "14 yaş öncesinde cinsellik" olarak kabul etmişlerdir (Kaplan ve ark. 2013). Türkiye'de 1999-2000 yıllarını kapsayan ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Gökengin ve ark. 2003), cinsel ilişkiye giren kız ve erkek öğrencilerin %71,4'ünün 15-19 yaşları arasında ilk cinsel ilişki deneyimlerini yaşadıkları belirlenmiştir.

Cinselliğe erken yaşta başlamanın bazı psiko-sosyal değişkenler ve risk davranışlarıyla bağlantılı olduğu gösterilmiştir (Masatu ve ark. 2009, Madkour ve ark. 2010, Makenzius ve Larsson 2012). Birçok çalışma ergenin erken yaşta cinselliğe başlamasını okul başarısı ve okula bağlanma, aile yaşamı ve aileye bağlanma, öz-yeterlik ve madde kullanma gibi değişkenlerle ilişkili olduğunu belirlemiştir. ABD, Finlandiya, Fransa, İskoçya ve Polonya'yı kapsayan karşılaştırmalı bir çalışmada (Madkour ve ark. 2010) okula bağlanma her ülkede erken cinselliği engellerken, olumlu iletişiminin yalnızca ABD'de erken cinsellik ile anlamlı ve olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak bir Tanzanya çalışmasında (Masatu ve ark. 2009), okul öğrencisi olmanın gençlerde erken cinselliği tahmin ettiği, okuluna devam eden Tanzanya'lı öğrencilerin daha küçük yaşlarda cinsel ilişki deneyimi yaşadıkları bulunmuştur.

Boylamsal bir Kanada çalışmasında (Boislard ve Poulin 2011), parçalanmış ailelerde yaşama, düşük düzeyde anababa kontrolü ve uyuşturucu madde kullanmanın, İngiltere'de ise (Parkes ve ark. 2014) orta çocukluk dönemindeki okul nefretinin erken yaşta cinsel davranış için risk oluşturduğu belirlenmiştir. Benzer biçimde, İngiltere'de 13-16 yaş arası ergenlerde okuldan hoşlanma ve anababa kontrolündeki azalmanın erken yaşlarda cinsel ilişki bildirimini ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Penfold ve ark. 2009). İlköğretim 8.sınıf öğrencilerini kapsayan bir Güney Afrika çalışmasında ise (Mathews ve ark. 2009) erken cinsel davranış, cinsel davranışı erteleme girişimlerinde zayıf öz-yeterlik ve akran zorbalığı gibi etmenlerle ilişkili bulunmuştur. ABD'de ergenlerin cinsel ilişkiye girmesini geciktiren etmenler arasında ise anababalı bir ailede ve kırsal kesimde yaşamının, sosyo-ekonomik statü, okul başarısı ve dindarlık düzeylerinin yüksek olmasının etkili olduğu belirlenmiştir (Lammers ve ark. 2000).

Erken yaşta cinselliğe başlamanın oldukça ciddi sonuçları olabilir. Küçük yaşlarda ilişkiye giren gençlerin tüm yaşamları boyunca daha fazla kişi ile ilişkiye girdikleri ve daha az kondom kullandıkları bulunmuştur (Pylpchuk ve Marston 2008, Ma ve ark. 2009). Nijerya'da 16 yaşından önce cinsel ilişkiye giren genç erkekler, cinsel yolla bulaşan hastalıkları, cinselliğe daha sonra başlayanlardan iki kat daha fazla bildirmişlerdir (Fatusi ve Wang 2009). 7372 katılımcıdan oluşan Afrika kökenli Amerikalı öğrencilerle yapılan bir çalışmada (Wang ve ark. 2011), 13 yaşında cinsel ilişkiye girmenin sonraki yıllarda yasa dışı uyuşturucu madde kullanımı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Diğer bir önemli bulgu ise erken cinselliğe başlamanın alkol etkisi altında cinsel ilişkiye girme ile de ilişkili olduğu yönündedir (Sandford ve ark. 2008). Özetle erken yaşlarda cinselliğe başlamanın daha az kondom kullanma, daha fazla kişi ile cinsellik, alkol ve diğer uyuşturucu maddelerin etkisinde cinsellik gibi birtakım HIV/AIDS risk davranışlarıyla ilişkili olduğu, sonuç olarak ise bireylerin daha fazla cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara maruz kalabildikleri belirlenmiştir. Ergen ve gençlerin bu tarz ilişkilere yönelmesinde ise okuldan kopması, akran zorbalığı ve anababanın çocuk üzerindeki otoritesinin azalması gösterilmiştir. HIV/AIDS riskini artıran cinsel davranışlardan biri de kişinin kendisinden büyüklerle ilişkiye girmesidir.

Kişinin Kendinden Büyük Kişilerle Cinsel İlişkiye Girmesi

İnsanların yaşça kendilerinden büyüklerle cinsel ilişkiye girmesi riskli cinsel davranışlardan birisi olup HIV gibi tehlikeli enfeksiyonların bulaşmasını artırmaktadır. Buradaki cinsel riskin özellikle 16 yaşından küçük kız çocuklarının kendilerinden yaşça daha büyük erkeklerle ilişkiye girdiklerinde belirginleştiği bildirilmiştir (Schelar ve ark. 2008). Kondom kullanmayı gerekli görseler bile, cinsel ilişkide buldukları kişiyi kondomun gerekliliği konusunda ikna etme güç ve yetenekleri genellikle zayıf olmakta, aradaki güç dengesizliği nedeniyle kızlar kendinden yaşça büyük erkeğin isteklerine uymak zorunda kalarak güvenli olmayan yollarla ilişkiye girebilmektedirler (Schelar ve ark. 2008).

Ergenlik dönemindeki kızların karşı cinsle arkadaşlıklarının en önemli özelliği, erkek arkadaşlarının kendilerinden yaşça daha büyük ve okula devam etmiyor olmalarıdır (Poulin ve Pedersen 2007). Bunun yanında, karşı cinsten yaşça daha büyük birisi ile kurulan arkadaşlıkların cinsel ilişki ile sonuçlanma olasılığının oldukça yüksek olduğu hesaplanmıştır (Marin ve ark. 2000). ABD'de 2829 ortaokul 6.sınıf öğrencisinin %4'ünün cinsel ilişkiye girdiği, kendinden büyük kız ya da erkek arkadaşları olanların cinsel ilişkiye girme olasılıklarının ise, karşı cinsten arkadaşı olmayanlarla kıyaslandığında otuz kat daha yüksek olduğu bulunmuştur (Marin ve ark. 2000). ABD'de ortaokul ya da lise öğrencisi kızların %18'inin, erkek öğrencilerin ise %4'ünün kendilerinden üç yaş ya da daha büyük birisiyle cinsel ilişkiye girdiği belirlenirken (Schelar ve ark. 2008), aynı ülkede 18-24 yaşları arasındaki kadınların %14'ünün, erkeklerin ise %6'sının 16 yaşından önce ve kendilerinden en az üç yaş daha büyük birisiyle ilişkiye girdiği belirlenmiştir (Manlove ve ark. 2006).

Bahsedilen HIV/AIDS riskini artıran davranış biçiminin yaygınlığı nedeniyle, ilişkinin toplumsal ve psikolojik değişkenlerle bağlantısı incelenmiştir. Afrika kökenli Amerikalı 681 ergen ve genç yetişkinlerle yapılan bir boylamsal çalışmada (Baumeister ve ark. 2010), her iki gelişim döneminde de erkeklerle kıyaslandığında daha fazla kadının kendilerinden büyüklerle cinsel ilişkiye girdikleri görülmüştür. Bu çalışmada kendini kabul, alkol kullanımı ve çalışma süresi gibi etmenler kendinden büyüklerle cinsel ilişkiye girme ile bağlantılı bulunmuştur. Kendini kabul eden ergen ve gençler bu tarz cinsel davranışta daha seyrek bulunurken, daha sık alkol kullanan ve daha uzun süre gelir getirici bir işte çalışan gençlerin kendilerinden büyüklerle cinsel ilişkiye daha sık girdikleri belirlenmiştir (Baumeister ve ark. 2010). Ancak daha önce yapılan başka bir boylamsal çalışmada ise gelir getirici bir işte uzun süre çalışmak, kendinden büyüklerle cinsel ilişkiye girmeye bağlantılı bulunmamıştır (Baumeister ve ark. 2009).

İlk cinsel ilişkilerine kendilerinden daha büyük erkeklerle giren 6148 bekâr kadın ile yapılan bir ABD çalışmasında, daha düşük anababa eğitimi, bozulmuş aile yapısı ve uyuşturucu madde kullanımının, kendinden büyük erkeklerle cinsel ilişki bağlantısı tespit edilmiştir (Manlove ve ark. 2007). Uganda kırsalında yaşayan ve okuldan ayrılmış olan ergen kızların cinsel ilişki için kendilerinden daha büyük erkekleri tercihteki esas nedenin, yaşça büyük erkeklerin ekonomik açıdan kızları daha fazla ödüllendirmesi gösterilmiştir (Nobelius ve ark. 2011).

Bir Uganda çalışmasında HIV'in pek çok ergen ve genç kadına, kendilerinden daha büyük eşleri tarafından bulaştırıldığı bulunmuştur. Şöyle ki, 15-19 yaşları arasındaki ergen kızlara enfeksiyonun %12,4'ü, 20-24 yaşlarındakilere ise enfeksiyonun %5,1'i evlilik yoluyla cinsel ilişki kurdukları ve kendilerinden en az on yaş daha büyük erkekler

tarafından bulaştırılmıştır (Kelly ve ark. 2003). ABD'de yapılan bir çalışmada kendilerinden büyük erkeklerle cinsel ilişkiye giren kızların cinselliğe erken yaşlarda başladıkları, tüm yaşamları boyunca daha fazla kişi ile ilişkiye girdikleri, daha sık cinsel yolla bulaşan enfeksiyona yakalandıkları ve kondom kullanma konusunda yeterince ısrarcı olmadıkları bulunmuştur (Morrison-Beedy ve ark. 2013). Belirtilen durumlar kadına enfeksiyon bulaşma riskini artıran önemli etmenler olarak gösterilmiştir. Ancak, ergenlik döneminde kendinden büyük kadınlarda cinsel ilişkiye giren erkeklerle yapılan çalışmalarda, kadının yaşça daha büyük olmasının erkeğe enfeksiyon bulaşması olasılığını etkilemediği (Ryan ve ark. 2008), ergen erkeğin küçük yaşta baba olma riskini ise artırdığı belirlenmiştir (Manlove ve ark. 2006). Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan kadın-erkek eşitsizliği nedeniyle de kadınların kendilerinden büyük erkeklerle cinsel ilişkiye girdikleri ve ilişkilerindeki güç dengesizliği nedeniyle daha fazla HIV riski ile karşı karşıya kaldıkları bildirilmiştir (Kıyhoğlu 2015). Anlaşıldığı üzere özellikle ergen kızların kendilerinden yaşça büyük yetişkin erkeklerle ilişkiye girmesi, ilişkide daha az kondom kullanımı ve kızların erken yaşta cinselliğe başlaması gibi nedenlerle ergen kızların HIV/AIDS riskini önemli ölçüde artırmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada riskli cinsel davranışlardan anal ilişki, aynı dönemde birden fazla kişi ile cinsel ilişki, tek gecelik ilişki, cinsel ilişki öncesi ya da sırasında alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, kondomsuz cinsel ilişki, küçük yaşta cinsel ilişkiye girme ve kendinden büyük kişilerle cinsellik üzerinde durulmuştur. Neredeyse tüm riskli cinsel davranışlarda risk almaya birincil derecede eğilimli olan erkektir. Diğer bir deyişle erkekler cinsel risk almaya kadınlara kıyasla daha fazla eğilimli olmakta, kadınlar ise erkeklerle cinsel ilişkiye girmeleri nedeniyle, yani dolaylı olarak daha fazla enfeksiyon riskine maruz kalır görünmektedirler.

Diğer bir önemli bulgu ise, karşıt cinselerin aynı anda çoklu cinsel risk aldıkları yönündedir. Örneğin anal ilişkiye girenler kondom kullanmayarak aldıkları cinsel riski birkaç katına çıkarabilmekte, ilişkiden önce ya da ilişki esnasında uyuşturucu madde kullananlar ve kendinden yaşça büyüklerle ilişkiye girenler ise aynı zamanda erken yaşlarda cinselliğe başlamaktadırlar. Kişinin kendinden büyüklerle cinsel ilişkiye girmesi ise özellikle kadınlar açısından oldukça riskli görünmektedir. Şöyle ki, küçük yaşlarda kendilerinden büyük erkeklerle ilişkiye giren kadınlar, cinsiyet rollerinden kaynaklanan zayıflıkları nedeniyle ilişkiye girdikleri erkeği kondom kullanmaları konusunda yeterince ikna edememektedirler (Krieger 2003).

İlişkiye girilen kişi sayısının artmasına paralel olarak HIV gibi enfeksiyonların bulaşma hızı arttığından, riskli cinsellikten uzak kalmanın etkili yöntemi cinsel geçmişleri bilinen partnerlerin yalnızca birbirleriyle ilişkiye girmeleri ve kondomu düzenli kullanmalarındır. Ancak cinsellikte liberal yaşam tarzının egemen olduğu toplumlarda bunun gerçekleşmesi pek de mümkün görülmemektedir. Bunun yerine cinsellikte liberal anlayışın hâkim olduğu batılı toplumlar, risk grubu olarak belirlenen ergen ve gençlerin daha çok kondom kullanmalarını sağlamak için kondomu herkes tarafından ulaşılabilir yapmaya ve HIV/AIDS riski ve korunma yöntemleri konularında kişileri bilgilendirmeyi hedeflemektedirler.

Konu ile ilişkili çalışmalarda ise hedef grupların kondom kullanma öz-yeterliğini ve kondom kullanmaya yönelik olumlu tutumları artırmanın yanı sıra ilk ilişkide kondom

kullanmanın HIV/AIDS riskine karşı koruyucu bir etkisinin olduğu belirlenirken, risk gruplarını HIV/AIDS konularında bilgilendirmenin riskli davranış üzerinde yeterince etkili olmadığı bildirilmiştir. Bireyleri HIV/AIDS konularında bilgilendirmenin cinsel tutum ve davranışlara yeterince yansımadağı, cinsel riskin farkında olunmasına karşı kişiler riskli cinsel davranışlarına devam ettiğine yönelik önemli veriler elde edilmiştir (Mullins ve ark. 2004, Özdemir ve ark. 2006). Kısacası koruyucu ve destekleyici çalışmalar kondomu risk altındaki genç ve yetişkinlerde yaygın olarak kullanılabilir hale getirmeyi hedeflemektedir. Ancak bireyler kondomu yeterince tanımadıklarını düşündükleri kişilerle ilişkilerinde kullanmakta, yeterince tanıdıklarını düşündükleri kişilerle ilişkilerinde ise kondom kullanmaktan vazgeçmektedirler. Kondom kullanma olasılığını düşüren diğer etmenler ise kişinin küçük yaşıta olması, ilişki öncesi ya da esnasında alkol ve yasa dışı uyuşturucu madde kullanmasıdır.

Türkiye’de HIV/AIDS bir sağlık sorunu olma yolunda ilerlemekte, hastalık en fazla 20-45 yaşlarındaki genç ve yetişkinlerde görölmektedir (Kıyılıoğlu 2014). Hastalığın Türkiye’de görölmesinin en önemli nedenleri arasında; dışarıdan göç alması, turizm hareketleri, seks işçilerinin ve özellikle kayıtsız çalışanların artması ve yurt dışında çalışan Türk işçiler gösterilmiştir (Tümer ve Ünal 2006). Türkiye’de HIV/AIDS riski ile ilişkili çalışmalar genellikle bireylerin HIV/AIDS konusundaki bilgi düzeyini öğrenmeye çalıştığından, bu çalışmada Türkiye’deki araştırma bulgularından yeterli sayıda örnekler verilememiştir. Türk insanının HIV/AIDS riskini artıran cinsel davranışlar üzerinde yapılacak araştırmalar, konunun anlaşılabilirliğini artıracaktır.

Kaynaklar

- Aicken CRH, Nardone A, Mercer CH (2010) Alcohol misuse, sexual risk behaviour and adverse sexual health outcomes: evidence from Britain’s national probability sexual behavioral surveys. *J Public Health*, 33:262–271.
- WHO (2005) Alcohol Use and Sexual Risk Behaviors: A Cross-Cultural Study in Eight Countries. Geneva, World Health Organization.
- Baldwin JJ, Baldwin JD (2000) Heterosexual anal intercourse: an understudied, high-risk sexual behavior. *Arch Sex Behav*, 29: 357–373.
- Baumeister JA, Zimmerman MA, Caldwell CH, Xue Y, Gee GC (2010) What predicts sex partners’ age differences among African American youth? a longitudinal study from adolescence to young adulthood. *J Sex Res*, 47:330–344.
- Bellis MA, Hughes K, Calafat A, Juan M, Ramon A, Rodriguez JA et al. (2008) Sexual users of alcohol and drugs and the associated health risks: a cross sectional study of young people in nine European cities. *BMC Public Health*, 8: 1–11.
- Bersamin MM, Paschall MJ, Saltz RF, Zamboanga BL (2012) Young adults and casual sex: the relevance of college drinking settings. *J Sex Res*, 49: 274–281.
- Bogart LM, Kral AH, Scott A, Anderson R, Flynn N, Gilbert ML et al. (2005) Sexual risk among injection drug users recruited from syringe exchange programs in California. *Sex Transm Dis*, 32:27–34.
- Boisard MA, Poulin F (2011) Individual, familial, friends related and contextual predictors of early sexual intercourse. *J Adolesc*, 34:289–300.
- Bryan AD, Schmiede SJ, Magnan RE (2012) Marijuana use and risky sexual behavior among high-risk adolescents: trajectories, risk factors, and event-level relationships. *Dev Psychol*, 48:1429–1442.
- Bryant KJ, Nelson S, Braithwaite RS, Roach D (2010) Integrating HIV/AIDS and alcohol research. *Alcohol Res Health*, 33:167–178.
- Calsyn DA, Hatch-Maillette MA, Meade CS, Tross S, Campbell ANC, Beadness B (2013) Gender differences in heterosexual anal practices among women and men in substance abuse treatment. *AIDS Behav*, 17:2450–2458.
- Campbell A (2008) The morning after the night before. Affective reactions to one-night stands among mated and unmated women and men. *Hum Nature*, 19:57–173.
- Carter M, Henry-Moss D, Hock-Long L, Bergdall A, Andes K (2010) Heterosexual anal sex experiences among Puerto Rican and black young adults. *Perspect Sex Reprod Health*, 42:267–274.
- Cho YH, Span SA (2010) The effect of alcohol on sexual risk-taking among young men and women. *Addict Behav*, 35: 779–785.

- Christianson M, Johansson E, Emmelin M, Westman G (2003) "One-Night Stands"—risky tips between lust and trust: qualitative interviews with chlamydia trochamatic infected youth in North Sweden. *Scand J Public Health*, 31:44–50.
- Civic D (2000) College students' reasons for non-use of condoms within dating relationships. *J Sex Marital Ther*, 26:95–105.
- Claxton SE, Dulmen MHM (2013) Casual sexual relationships and experiences in emerging adulthood. *Emerg Adulthood*, 1:138–150.
- Coleman CL, Ball K (2009) Predictors of self-efficacy to use condoms among seropositive middle-aged African American men. *West J Nurs Res*, 31:889–904.
- Cooper ML (2006) Does drinking promote risky sexual behavior? a complex answer to a simple question. *Curr Dir Psychol Sci*, 15:19–23.
- Crosby RA, Salazer LF, Yarber WL, Sanders SA, Graham CA, Head S (2008) A theory-based approach to understanding condom errors and problems reported by men attending on STI clinic. *AIDS Behav*, 12:412–418.
- Des Jarlais DCD, McCarty D, Vega WA, Bramson H (2013) HIV infection among people who inject drugs. *Am Psychol*, 68:274–285.
- Dohebtly IA, Minnis A, Auerwald CL, Adimora AA, Padian NS (2007) Concurrent partnerships among adolescents in a latino community: the mission district of San Francisco, California. *Sex Transm Dis*, 34:437–443.
- Eaton JW, Hallett TB, Garnett GP (2011) Concurrent sexual partnerships and primary HIV infection: a critical interaction. *AIDS Behav*, 15:687–692.
- Engquist KB, Coyle LCMK, Kirby D, Parcel GS, Banspach S, Nodora J (1999) Validity of scales measuring the psychological determinants of HIV/STD-related risk behavior in adolescents. *Health Educ Res*, 14:25–38.
- Farvid P (2010) The benefits of ambiguity: methodological insights from researching "heterosexual casual sex". *Fem Psychol*, 20:232–237.
- Fatusi A, Wang W (2009) Multiple sexual partnership mediates the association between early sexual debut and sexually transmitted infection among adolescent and young adult males in Nigeria. *Eur J Contracept Reprod Health Care*, 14:134–143.
- French SE, Holland KJ (2013) Condom negotiation strategies as a mediator of the relationship between self-efficacy and condom use. *J Sex Res*, 50:48–59.
- Gaither GA, Sellbom M (2003) The sexual sensation seeking scale: reliability and validity within a heterosexual college student sample. *J Pers Assess*, 81:157–167.
- Gilmore AK, Granato HF, Lewis MA (2013) The use of drinking and condom-related protective strategies in association with condom use and sex-related alcohol use. *J Sex Res*, 50:470–479.
- Gorbach PG, Manhart LE, Hess KL, Stoner BP, Martin DH, Holmes KK (2009) Anal intercourse among young heterosexuals in three sexually transmitted disease clinics in the United States. *Sex Transm Dis*, 36:193–198.
- Gökengin D, Yamazhan T, Özkaya D, Aytuğ S, Ertem E, Arda B et al. (2003) Sexual knowledge, attitudes, and risk behaviors of students in Turkey. *J Sch Health*, 73:258–263.
- Graham CA, Crosby RA, Mihausen RR, Sanders SA, Yarber WL (2011) Incomplete use of condoms: the importance of sexual arousal. *AIDS Behav*, 15:1328–1331.
- Gullette DL, Lyons MA (2005) Sexual sensation seeking, compulsivity, and HIV risk behaviors in college students. *J Community Health Nurs*, 22:47–60.
- Gyimah SO, Kodzi I, Emina J, Adjei J, Ezech, A (2014) Adolescent sexual risk-taking in the informal settlements of Nairobi, Kenya: understanding the contributions of religion. *J Religion Health*, 53:13–26.
- Herlitz C, Ramstedt K (2005) Assessment of sexual behavior, sexual attitudes, and sexual risk in Sweden (1989–2003). *Arch Sex Behav*, 34:219–229.
- Howard DE, Wang MQ (2004) The relationship between substance use and STD/HIV-related sexual risk behaviors among U.S. adolescents. *J HIV AIDS Prev Child Youth*, 6:65–82.
- Ibanez GE, Kurt SP, Surratt HL, Inciardi JA (2010) Correlates of heterosexual anal intercourse among substance-using club-goers. *Arch Sex Behav*, 39:959–967.
- Johnson SB, Doriotis JK, Wang C (2012) Adolescent risk taking under stressed and nonstressed conditions: conservative, calculating, and impulsive types. *J Adolesc Health*, 51:534–540.
- Kalina O, Geckova AM, Jarcuska P, Orosova O, Dijk JP, Reijneveld SA (2009) Psychological and behavioral factors associated with sexual risk behavior among Slovak students. *BMC Public Health*, 9:15.
- Kaplan DL, Jones EJ, Olson EC, Yunzal-Butler CB (2013) Early age of first sex and health risk in an urban adolescent population. *J Sch Health*, 83:350–356.
- Kelly RS, Gray RH, Sewankambo NK, Serwadda D, Wabwire-Mangen F, Lutalo T (2003) Age differences in sexual partners and risk of HIV-1 infection in rural Uganda. *J Acquir Immune Defic Syndr*, 32:446–451.

- Kıyloğlu L (2014) Batı toplumlarında dindarlık ve cinsel risk alma arasındaki ilişki üzerine bir derleme. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55: 195-218.
- Kıyloğlu L (2015) Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının HIV riski. *Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 26-28 Kasım 2015 Manisa, Türkiye. Sempozyum Özet Kitabı sayfa: 279-280.
- Kıyloğlu L, Dönmez A (2016) HIV/AIDS'e yol açabilecek riskli cinsel davranışla ilişkili etmenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8:367-379.
- Kirby D (2011) Risky sexual behavior. In *Encyclopedia of Adolescence*, Volume 3, 1st ed. (Eds BB Brown, MJ Prinstein):264–275. London, Elsevier.
- Krieger, N (2003) Genders, sexes, and health: what are the connections and why does it matter? *Int J Epidemiol*, 32:652-657.
- Lammers C, Ireland M, Resnick M, Blum R (2000) Influences on adolescents' decision to postpone onset of sexual intercourse: a survival analysis of virginity among youths aged 13 to 18 years. *J Adolesc Health*, 26:42–48.
- Long LH, Moss DH, Carter M, Timajchy KH, Erickson PI, Cassidy A et al. (2013) Condom use with serious and casual heterosexual partners: findings from a community venue– based survey of young adults. *AIDS Behav*, 17:900–913.
- Lopes LL (1987) Between hope and fear: the psychology of risk. *Adv Exp Soc Psychol*, 20:255-295.
- Ma Q, Ono–Kihara M, Cong L, Xu G, Pan X, Zamani S et al. (2009) Early initiation of sexual activity: a risk factor for sexually transmitted diseases, HIV infection, and unwanted pregnancy among university students in China. *BMC Public Health*, 9:111.
- Madkour AS, Farhat T, Halpern CT, Godeaus E, Gobhainn SN (2010) Early adolescent sexual initiation as a problem behavior: a comparative study of five nations. *J Adolesc Health*, 47:389–398.
- Makenzius M, Larsson M (2013) Early onset of sexual intercourse is an indicator for hazardous lifestyle and problematic life situation. *Scand J Caring Sci*, 27:20–26.
- Manhart LE, Aral SO, Holmes KK, Foxman B (2002) Sex partner concurrency: measurement, prevalence, and correlates among urban 18–39 years olds. *Sex Transm Dis*, 29:133–143.
- Manlove J, Terry – Humen E, Ikramullah E (2006) Young teenagers and older sexual partners: correlates and consequences for males and females. *Perspect Sex Reprod Health*, 38:197–207.
- Manlove JS, Ryan S, Franzetta K (2007) Risk and protective factors associated with the transition to a first sexual relationship with an older partner. *J Adolesc Health*, 40:135–143.
- Manning WD, Giardano PC, Longmore MA (2006) Hooking Up: the relationship contexts of "Nonrelationship" sex. *J Adolesc Res*, 21:459–483.
- Marin BV, Coyle KK, Gomez CA, Carnajal SC, Kirby DB (2000) Older boyfriends and girlfriends increase risk of sexual initiation in young adolescents. *J Adolesc Health*, 27:409–418.
- Masatu MC, Kazaura MR, Ndeki S, Mwampambe R (2009) Predictors of risky sexual behavior among adolescents in Tanzania. *AIDS Behav*, 13:94–99.
- Mathews C, Aaro LE, Flisher AJ, Mukoma W, Wubs AG, Schaalma H (2009) Predictors of early first sexual intercourse among adolescents in Cape Town, South Africa. *Health Educ Res*, 24:1–10.
- Maysseless O, Keren E (2014) Finding a meaningful life as a developmental task in emerging adulthood: the domains of love and work across cultures. *Emerg Adulthood*, 2:63–73.
- McBride KR, Fortenberry JD (2010) Heterosexual anal sexuality and anal sex behaviors: a review. *J Sex Res*, 47:123–136.
- Meekers D, Klein M (2002) Determinants of condom use among young people in urban Cameroon. *Stud Fam Plann*, 33:335–346.
- Messermith LJ, Kane TT, Odebiyi AI, Adewuyi AA (2000) Who's at risk? men's STD experience and condom use in Southwest Nigeria. *Stud Fam Plann*, 31:203–216.
- Morrison–Beeds D, Xia Y, Passmore D (2013) Sexual risk factors for partner age discordance in adolescent girls and their male partners. *J Clin Nurs*, 22:3289–3299.
- Mullings JL, Marquart JW, Carr T, Hartley DJ (2004) Knowledge is not always power: HIV risk behavior and the perception of risk among women prisoners. *J Correct Health Care*, 11:59-78.
- Nobelius AM, Kalina B, Pool R, Whitworth J, Chesters J, Power R (2011) Sexual partner types and related sexual health risk among out of school adolescents in rural south west Uganda. *AIDS Care*, 23:252–259.
- Nunn A, Dickman S, Cornwall A, Rosengard C, Klakwa H, Kim D et al. (2011). Social, structural, and behavioral drivers of concurrent partnerships among African American men in Philadelphia. *AIDS Care*, 11:1392–1399.
- Orchowski LM, Barnett NP (2012) Alcohol–related sexual consequences during the transition from high school to college. *Addict Behav*, 37:256–262.
- Özdemir M, Fezyoğlu B, Doğan M, Maykan M, Baysal, B (2006) Üniversite öğrencilerinin HIV/AIDS hakkındaki bilgi düzeyi ve tutumlarının değerlendirilmesi. *Türk HIV/AIDS Dergisi*, 9:10-16.

- Parkes A, Waylen A, Soyak K, Heron J, Henderson M, Wight D et al. (2014) Which behavioral, emotional, and school problems in middle– childhood predict early sexual behavior? *J Youth Adolesc*, 43:507–527.
- Patrick ME, O'Malley PM, Johnston LD, Terry–McElrath YM, Schulenberg JE (2012) HIV/AIDS risk behaviors and substance use by young adults in the United States. *Prev Sci*, 13:532–538.
- Paulin F, Pedersen S (2007) Developmental changes in gender composition of friendship network in adolescent girls and boys. *Dev Psychol*, 43:1484–1496.
- Penfold SC, Teijlingen ER, Tucker JS (2009) Factors associated with self– reported first sexual intercourse in Scottish adolescents. *BMC Res Notes*, 2:42.
- Peterson A, Wilkinson I (2008) Health, risk, and vulnerability. In *Health, Risk, and Vulnerability* (Eds A Peterson, I Wilkinson):1–15. London, Routledge.
- Pylpchuk R, Marston C (2008) Factors associated with sexual risk behavior among young people in Ukraine. *Cent Eur J Public Health*, 16:165–174.
- Rosenberg MD, Gurvey JE, Adler N, Dunlop MB, Ellen JM (1999) Concurrent sex partners and risk for sexually transmitted diseases among adolescents. *Sex Transm Dis*, 26:208–212.
- Roye CF, Tolman DL, Snowdan F (2013) Heterosexual anal intercourse among black and Latino adolescents and young adults: a poorly understood high–risk behavior. *J Sex Res*, 50:715–722.
- Ryan S, Franzetta K, Menlove JS, Schelar E (2008) Older sexual partners during adolescence: links to reproductive health outcomes in young adulthood. *Perspect Sex Reprod Health*, 40:17–26.
- Sandford TGM, Orr M, Hirsch JS, Santelli J (2008) Long–term health correlates of timing of sexual debut: results from a national US study. *Am J Public Health*, 98:155–161.
- Schelar E, Ryan S, Menlove J (2008) Long–Term Consequences for Teens with Older Sexual Partners (Report No: 16). Washington, DC: Child Trends Fact Sheet.
- Sher KJ, Winograd R, Verges A (2012) Alcohol: psychological effects. In *Encyclopedia of Human Behavior*, 2nd ed. (Eds VS Ramachandran):84–91, London, Academic Press.
- Shulman S, Connolly J (2013) The challenge of romantic relationships in emerging adulthood: reconceptualization of the field. *Emerg Adulthood*, 1:27–39.
- Shuper PA, Neuman M, Kanteres F, Baliunas D, Joharchi N, Rehm J (2010) Casual considerations on alcohol and HIV/AIDS—a systematic review. *Alcohol Alcohol*, 45:159–166.
- Simons JS, Meisto SA, Wray TB (2010) Sexual risk taking among young adults dual alcohol and marijuana users. *Addict Behav*, 35:533–536.
- Stadler JJ, Delany S, Mntambo M (2007) Sexual coercion and sexual desire: ambivalent meanings of heterosexual anal sex in Soweto, South Africa. *AIDS Care*, 19:1189–1193.
- Staton M, Leukefeld C, Logan TK, Zimmerman R, Lynam D, Milich R et al. (1999) Risky sex behavior and substance use among young adults. *Health Soc Work*, 24:147–153.
- Stulhofer A, Graham C, Bozicevic I, Kufirin K, Ajdukovic D (2007) HIV/AIDS–related knowledge, attitudes, and sexual behaviors as predictors of condom use among young adults in Croatia. *Int Fam Plann Perspect*, 33:58–65.
- Stulhofer A, Graham CA, Bozicevic I, Kufirin K, Ajdukovic A (2009) An Assessment of HIV/STI vulnerability and related sexual risk–taking in a nationally representative sample of young Croatian adults. *Arch Sex Behav*, 38:209–225.
- Thompson JC, Kao TC, Thomas RJ (2005) The relationship between alcohol use and risk–taking sexual behaviors in a large behavioral study. *Prev Med*, 41:247–252.
- Tian LH, Peterman TA, Tao G, Brooks LC, Metcalf C, Malotte K et al. (2008) Heterosexual anal sex activity in the year after an STD clinic visit. *Sex Transm Dis*, 35:905–909.
- Tucker JS, Wendel SL, Golinelle D, Kenney DP, Ewing B, Wertheimer S (2013) Understanding heterosexual condom use among homeless men. *AIDS Behav*, 17:1637–1644.
- Tümer A, Ünal S (2006) HIV/AIDS epidemiyolojisi ve korunma. In *Güncel Bilgiler Işığında HIV/AIDS* (Eds. S Ünal, A Tümer): 9–26. Ankara, Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Wang Y, Storr C, Browne DC, Wagner FA (2011) Early sexual experiences and later onset of illegal drug use among African American students on HBCU campuses. *Subst Use Misuse*, 46: 543–551.
- Zinn JO (2008) Introduction: the contribution of sociology to the discourse of risk and uncertainty. In *Social Theories of Risk and Uncertainty* (Eds JO Zinn):1–15. Singapore, Blackwell Publishing Ltd.

Levent Kıyloğlu, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak; **Ali Dönmez**, Çankaya Üniversitesi, Ankara.

Yazışma Adresi/Correspondence: Levent Kıyloğlu, Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Zonguldak, Turkey. E-mail: levent.kiyioglu@gmail.com

Bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir - No conflict of interest is declared related to this article

Çevrimiçi adresi / Available online: www.cappsy.org/archives/vol9/no2/

Geliş tarihi/Submission date: 22 Nisan/April 22, 2016 - **Kabul Tarihi/Accepted** 30 Haziran/June 30, 2016
